

TIJORAT BANKLARIDA VALYUTA OPERATSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Baxromov Baxtiyor Shunqor o‘g‘li

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti Bank ishi va
auditi yo‘nalishi 6BI-22_guruh 4 -bosqich talabasi.

baxromovbaxtiyor79@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20475682>

Annotatsiya. Mazkur tezisda tijorat banklarida amalga oshiriladigan valyuta operatsiyalarining nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganildi. Shuningdek, O‘zbekiston bank tizimida valyuta operatsiyalarining rivojlanish tendensiyalari, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida valyuta operatsiyalarini raqamlashtirish, zamonaviy bank texnologiyalarini joriy etish va valyuta risklarini samarali boshqarish bo‘yicha takliflar ishlab chiqildi..

Kalit so‘zlar: Valyuta operatsiyalari, tijorat banklari, valyuta bozori, konversion operatsiyalar, valyuta riski, raqamli bank xizmatlari, xalqaro hisob-kitoblar, bank tizimi, SWIFT tizimi.

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida globallashtirish jarayonlarining jadallashuvi xalqaro savdo va moliyaviy munosabatlarning kengayishiga olib kelmoqda. Mazkur jarayonlarda tijorat banklari tomonidan amalga oshiriladigan valyuta operatsiyalari muhim o‘rin egallaydi. Valyuta operatsiyalari davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirish, eksport-import operatsiyalarini moliyalashtirish, xalqaro investitsiyalar oqimini ta‘minlash hamda xalqaro hisob-kitoblarni amalga oshirishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham bank tizimini modernizatsiya qilish, valyuta bozorini liberallashtirish va xalqaro moliyaviy integratsiyani kuchaytirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, 2017-yildan boshlab valyuta siyosatini erkinlashtirish bo‘yicha amalga oshirilgan islohotlar natijasida tijorat banklarining xorijiy valyutadagi operatsiyalari hajmi sezilarli darajada oshdi. Natijada banklar tomonidan amalga oshiriladigan konversion operatsiyalar, xalqaro pul o‘tkazmalari va eksport-import xizmatlari yangi bosqichga ko‘tarildi.

Valyuta operatsiyalarining rivojlanishi banklarning daromad bazasini kengaytirish, xalqaro moliya bozorlariga chiqish imkoniyatlarini oshirish hamda bank xizmatlari sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, valyuta operatsiyalari bilan bog‘liq risklar ham mavjud bo‘lib, ular bank tizimining moliyaviy barqarorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va risklarni samarali boshqarish bugungi kunni¹ng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Tijorat banklarida valyuta operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati

1. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. Abdulkarimov B. *Bank ishi asoslari*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
3. Ismailov B. *Valyuta munosabatlari*. – Toshkent, 2019.

Valyuta operatsiyalari xorijiy valyutalarni sotib olish, sotish, ayirboshlash va xalqaro hisob-kitoblarni amalga oshirish bilan bog'liq operatsiyalar majmuasidir. Tijorat banklari ushbu operatsiyalar orqali jismoniy va yuridik shaxslarning xalqaro moliyaviy ehtiyojlarini qondiradi hamda xalqaro iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishida vositachilik qiladi.

Valyuta operatsiyalari tijorat banklari uchun muhim daromad manbai hisoblanadi. Banklar xorijiy valyutani sotib olish va sotishdagi kurs farqi, xalqaro pul o'tkazmalari, akkreditivlar va boshqa moliyaviy xizmatlar orqali komission daromad oladi. Hozirgi kunda valyuta operatsiyalari banklarning foizsiz daromadlari tarkibida muhim ulushni egallamoqda.

Valyuta operatsiyalarining asosiy turlariga quyidagilar kiradi:

- Spot operatsiyalari;
- Forward operatsiyalari;
- Futures operatsiyalari;
- Swap operatsiyalari;
- Xalqaro hisob-kitob operatsiyalari;
- Valyuta ayirboshlash operatsiyalari.

Spot operatsiyalari tijorat banklari faoliyatida eng keng tarqalgan operatsiyalar bo'lib, ular ikki ish kuni ichida amalga oshiriladi. Ushbu operatsiyalar asosan kundalik valyuta ayirboshlash va xalqaro hisob-kitoblarda qo'llaniladi.

Forward va futures operatsiyalari esa valyuta risklarini kamaytirish maqsadida qo'llaniladi. Ushbu operatsiyalar orqali banklar va mijozlar kelajakdagi valyuta kurslarini oldindan belgilash imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarining amaliy holati

So'nggi yillarda O'zbekistonda valyuta bozorini liberallashtirish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar tijorat banklarining xorijiy valyutadagi operatsiyalarini kengaytirishga xizmat qildi. Xususan, jismoniy va yuridik shaxslarga xorijiy valyutani erkin sotib olish va sotish imkoniyatining yaratilishi bank xizmatlariga bo'lgan talabni oshirdi.

Bugungi kunda tijorat banklari tomonidan aholiga quyidagi xizmatlar ko'rsatilmoqda:

- Onlayn konversion xizmatlar;
- Xalqaro pul o'tkazmalari;
- Valyuta depozitlari;²
- Xorijiy valyutadagi kreditlar;
- Eksport-import operatsiyalariga xizmat ko'rsatish.

Mobil banking va internet banking tizimlarining rivojlanishi natijasida valyuta operatsiyalari yanada qulay va tezkor amalga oshirilmoqda. Hozirgi kunda mijozlar mobil ilovalar orqali 24/7 rejimida xorijiy valyutani sotib olish va sotish imkoniyatiga ega.

Shuningdek, tijorat banklari SWIFT xalqaro to'lov tizimi orqali xalqaro hisob-kitoblarni amalga oshirmoqda. Ushbu tizim xalqaro to'lovlarning tezkor va xavfsiz bajarilishiga xizmat qiladi.

---

4. Xolmatov D. *Moliyaviy tizim*. – Toshkent, 2020.

5. Saidov M. *Bank risklari*. – Toshkent, 2020.

6. Tursunov I. *Bank menejmenti*. – Toshkent, 2021.

Valyuta operatsiyalarida uchrayotgan muammolar

Tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Valyuta risklari

Valyuta kurslarining keskin o'zgarishi banklarning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa, xorijiy valyutadagi kreditlar va majburiyatlar banklar uchun qo'shimcha risklarni yuzaga keltiradi.

2. Derivativ instrumentlarning yetarli rivojlanmaganligi

Rivojlangan davlatlarda futures, options va swap kabi instrumentlar keng qo'llanilsa-da, O'zbekiston bank tizimida ushbu instrumentlar hali to'liq rivojlanmagan.

3. Texnologik muammolar

Ayrim banklarda zamonaviy axborot texnologiyalari va avtomatlashtirilgan tizimlarning yetarli darajada joriy etilmaganligi operatsiyalar samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

4. Xalqaro standartlarga moslashish muammolari

Bank tizimida Basel standartlari va xalqaro risk-menejment tizimlarini to'liq joriy etish jarayoni hali ham davom etmoqda.

Tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish yo'llari

Tijorat banklarida valyuta³ operatsiyalarini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

Valyuta operatsiyalarini raqamlashtirish

Bank xizmatlarini to'liq raqamlashtirish orqali operatsiyalar tezligi va sifati oshadi. Onlayn konversion xizmatlarini kengaytirish mijozlarga qulaylik yaratadi.

Risk-menejment tizimini takomillashtirish

Valyuta risklarini kamaytirish maqsadida forward, futures va swap operatsiyalaridan keng foydalanish zarur.

Xalqaro standartlarni joriy etish

Bank tizimida Basel III standartlarini joriy etish banklarning moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kadrlar salohiyatini oshirish

Bank xodimlarining xalqaro moliya bozori va zamonaviy valyuta instrumentlari bo'yicha malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro hamkorlikni kengaytirish

Xalqaro moliya institutlari va xorijiy banklar bilan hamkorlikni rivojlantirish bank tizimining raqobatbardoshligini oshiradi.

XULOSA

-
7. G'aniyev S. *Xalqaro iqtisodiy munosabatlar*. – Toshkent, 2019.
  8. Ergashev A. *Bank tizimi va moliyaviy bozorlar*. – Toshkent, 2021.
  9. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari.
  10. Jahon banki hisobotlari.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida valyuta operatsiyalari bank tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu operatsiyalar xalqaro savdo, investitsiya va moliyaviy aloqalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda valyuta bozorini liberallashtirish va bank tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida valyuta operatsiyalarining hajmi va sifati yildan-yilga oshib bormoqda.

Kelgusida tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish uchun raqamli texnologiyalarni keng joriy etish,⁴ zamonaviy moliyaviy instrumentlardan foydalanish, risk-menejment tizimini rivojlantirish va xalqaro standartlarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa bank tizimi barqarorligini ta'minlash va O'zbekiston iqtisodiyotining xalqaro moliyaviy tizim bilan integratsiyalashuviga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki to'g'risida"gi Qonuni.
4. Abdulkarimov B. *Bank ishi asoslari*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
5. Ismailov B. *Valyuta munosabatlari*. – Toshkent, 2019.
6. Xolmatov D. *Moliyaviy tizim*. – Toshkent, 2020.
7. Saidov M. *Bank risklari*. – Toshkent, 2020.
8. Tursunov I. *Bank menejmenti*. – Toshkent, 2021.
9. G'aniyev S. *Xalqaro iqtisodiy munosabatlar*. – Toshkent, 2019.
10. Ergashev A. *Bank tizimi va moliyaviy bozorlar*. – Toshkent, 2021.
11. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari.
12. Jahon banki hisobotlari.
13. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) ma'lumotlari.
14. Basel Committee on Banking Supervision materiallari.
15. SWIFT xalqaro to'lov tizimi statistik ma'lumotlari.

-
11. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) ma'lumotlari.
  12. Basel Committee on Banking Supervision materiallari.
  13. SWIFT xalqaro to'lov tizimi statistik ma'lumotlari.